

Наукові перспективи
Видавнича група

№ 5(46)

2025

НАУКА і ТЕХНІКА

серія: *право*, серія: *економіка*, серія: *педагогіка*,
серія: *техніка*, серія: *фізико-математичні науки*

СЬОГОДНІ

З Україною

в серці!

Видавнича група «Наукові перспективи»

**Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного
управління**

Асоціація науковців України

«Наука і техніка сьогодні»

*(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)*

Випуск № 5(46) 2025

Київ – 2025

**«Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»): журнал.
2025. № 5(46) 2025. С. 2282**

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320 журналу присвоєно категорію "Б" із економіки та педагогіки (спеціальності – 015 - Педагогічні науки; 076 - Економічні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 530 журналу присвоєно категорію "Б" із права (спеціальність – 081 Юридичні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 10.10.2022 № 894 журналу присвоєно категорію "Б" із техніки (спеціальність - 122 Комп'ютерні науки)

Журнал видається за підтримки Міждержавної гільдії інженерів консультантів, Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання»

Рекомендовано до видавництва Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління (Рішення від 26.05.2025, № 8/5-25)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible

Головний редактор: Сопілко Ірина Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, Відмінник освіти України, Лауреат Премії Президента України для молодих вчених, Лауреат Премії Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим в галузі фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок, академік Академії наук вищої школи України, Заслужений юрист України (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- Будник Вікторія Анатоліївна - кандидат економічних наук, професор, професор кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій Державного університету інфраструктури та технологій (Київ, Україна)
- Волк Павло Павлович — доцент кафедри водної інженерії та водних технологій Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Гирка Ольга Ігорівна - кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри товарознавства, митної справи та управління якістю Львівського торговельно-економічного університету (Львів, Україна)
- Гнатюк Сергій Олександрович - кандидат технічних наук, доцент, заступник декана факультету аеронавігації, електроніки та телекомунікацій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Дацій Олександр Іванович - доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- Дівізінюк Михайло Михайлович - доктор фізико-математичних наук, професор, Завідувач відділу Відділу цивільного захисту та інноваційної діяльності Державної установи "Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України" (Київ, Україна)
- Дяденчук Альона Федорівна - кандидат технічних наук, старший викладач кафедри вищої математики і фізики Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (Мелітополь, Україна)
- Забулонов Юрій Леонідович - доктор технічних наук, професор, Член-кореспондент НАН України, директор Державної установи "Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України" (Київ, Україна)

УДК 373.2.01/09:37.012

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-5\(46\)-963-975](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-5(46)-963-975)

Попович Оксана Михайлівна доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Мукачівського державного університету, м. Мукачево, тел.: +380501813326, <https://orcid.org/0000-0002-0321-048X>

Лабаш Катерина Ярославівна доктор філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, очільниця дитячої «Академії успіху» – дошкільного ліцензованого закладу освіти та дитячого центру розвитку, м. Мукачево, тел.: +380507354152, <https://orcid.org/0009-0009-0892-4201>

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті акцентовано увагу на тому, що зміни в суспільстві, динаміка цифровізації, зростання уваги до інклюзивності та емоційного комфорту дітей вимагають переосмислення підходів до створення безпечного, розвивального освітнього середовища у закладі дошкільної освіти. Автори розглядають освітнє середовище не лише як фізичний простір, а як педагогічно цілісне середовище, що впливає на всебічний розвиток дитини, її світогляд, соціальні навички та емоційний стан. Представлено найбільш актуальні трактування поняття «освітнє середовище закладу дошкільної освіти»; розуміння вітчизняними науковцями феномену розвивального освітнього середовища, інклюзивного середовища закладу дошкільної освіти та безпечного освітнього середовища. Зокрема, наголошено на вагомості створення безпечного освітнього простору закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану. Сучасними векторами досліджуваної проблеми автори вважають: соціокультурні трансформації в суспільстві (посилення міграційних процесів і відповідно, зростання кількості багатонаціональних колективів ЗДО, зміна моделей сім'ї та ін.); освітні інновації та реформи (упровадження компетентнісного підходу згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти, диджиталізація та цифровізація, перехід на особистісно орієнтоване навчання, акцент на партнерській моделі взаємодії учасників освітнього процесу ЗДО та ін.); інклюзія (збільшення контингенту дітей з особливими освітніми потребами, інтеграція їх в освітній процес ЗДО та ін.); військовий стан (необхідність створення укриттів та адаптованих навчальних приміщень; психоемоційна нестабільність дітей і дорослих, що породжує потребу у психологічному супроводі; запровадження алгоритмів безпеки в освітній процес. Переконані, що вирішення окреслених проблем потребує

відповідної кваліфікації педагогів, оновлення матеріальної бази, розширення партнерських зв'язків із сім'ями та громадою, а також формування політики підтримки інклюзивного та безпечного середовища.

Ключові слова: середовище, заклад дошкільної освіти, вихователі закладу дошкільної освіти, діти раннього та дошкільного віку, освітнє середовище, розвивальне освітнє середовище, інклюзивне середовище закладу дошкільної освіти, безпечне освітнє середовище.

Popovych Oksana Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Pedagogical Faculty of Mukachevo State University, Mukachevo, tel.: +380501813326, <https://orcid.org/0000-0002-0321-048X>

Labosh Kateryna Doctor of Philosophy in specialty 011 Educational, Pedagogical Sciences, Head of the Children's Academy of Success, a pre-school licensed educational institution and children's development center, Mukachevo, tel.: +380507354152, <https://orcid.org/0009-0009-0892-4201>

MODERN VECTORS OF THE PROBLEM OF ORGANIZING THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION

Abstract. The authors of the article have emphasized that changes in society, the dynamics of digitalization, and the growing focus on inclusiveness and emotional comfort of children require rethinking approaches to creating a safe, developmental educational environment in preschool educational institutions. The authors consider the educational environment not only as a physical space, but also as a pedagogically holistic environment that affects the child's comprehensive development, worldview, social skills, and emotional state. They have presented the most relevant interpretations of the concept of "educational environment of preschool educational institution"; understanding of the phenomenon of developmental educational environment, inclusive environment of preschool educational institution and safe educational environment by national scientists. In particular, the authors emphasize the importance of creating a safe educational space for preschool educational institutions under martial law. They have presented the most relevant interpretations of the concept of "educational environment of preschool educational institution"; understanding of the phenomenon of developmental educational environment, inclusive environment of preschool educational institution and safe educational environment by national scientists. In particular, the authors emphasize the importance of creating a safe educational space for preschool educational institutions under martial law. The authors consider the modern vectors of the problem under research such as: socio-cultural

transformations in society (intensification of migration processes and, accordingly, an increase in the number of multinational groups of preschool educational institutions, change in family models, etc.); educational innovations and reforms (introduction of a competence-based approach in accordance with the Basic Component of Preschool Education, digitalization and modernization, transition to personality-based learning, emphasis on a partnership model of interaction between participants in the educational process of preschool educational institutions, inclusion (increasing the number of children with special educational needs, integrating them into the educational process of the GEI, etc.); martial law (the necessity to create shelters and adapted classrooms; psycho-emotional instability of children and adults, which creates the need for psychological support; introduction of security algorithms in the educational process). We have a strong belief that solving these problems requires appropriate qualifications for teachers, updating the material base, expanding partnerships with families and the community, and developing policies to support an inclusive and safe environment.

Keywords: environment, preschool educational institution, preschool educators, children of early and preschool age, educational environment, developmental educational environment, inclusive environment of preschool educational institution, safe educational environment.

Постановка проблеми. Організація освітнього середовища в закладі дошкільної освіти сьогодні набуває нового змісту та значення, оскільки саме у дошкільному віці закладаються основи розвитку особистості, її ціннісні орієнтири, мотивація до пізнання та соціальної взаємодії тощо. Зміни в суспільстві, динаміка цифровізації, зростання уваги до інклюзивності та емоційного комфорту дітей вимагають переосмислення підходів до створення безпечного, розвивального освітнього середовища у закладі дошкільної освіти. Слід зазначити, що воно розглядається не лише як фізичний простір, а як педагогічно цілісне середовище, що впливає на всебічний розвиток дитини, її світогляд, соціальні навички та емоційний стан. Нажаль, свої корективи в освітній процес закладу дошкільної освіти вносить війна, зумовлюючи посилення уваги до безпеки його учасників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен освітнього середовища закладу дошкільної освіти досліджений Т.Андрющенко, О.Кошіль, І.Карабаєвою, К.Крутій, В.Маршицькою, О.Рейнпольською, Л.Терещенко та ін. Питанням безпеки освітнього простору закладів дошкільної освіти, зокрема в умовах воєнного стану, присвячені дослідження Н.Бойчук, Н.Вікторчук, О.Косенчук, О.Стягунової, Т.Цюман. Особливо актуальним вважаємо методичний посібник «Кодекс безпечного освітнього середовища», в якому Т.Цюман та Н.Бойчук представляють інформацію, яка допоможе проаналізувати теоретичні та практичні підходи до освітнього середовища, визначити

складові безпечного освітнього середовища, розібратись у тому, що таке Кодекс безпечного освітнього середовища, визначити його роль у освітньо-виховному процесі тощо. Інклюзивне освітнє середовище є предметом дослідження О.Ковшар, Ю.Найди, Н.Софій та ін. Слід зазначити, що питання інклюзії в дошкільній освіті перебуває під постійною увагою вітчизняних науковців і практиків, що свідчить про їхню затребуваність і актуальність.

Мета статті – дослідження проблеми організації освітнього середовища закладу дошкільної освіти та окреслення її сучасних векторів.

Виклад основного матеріалу. Організація освітнього середовища у закладі дошкільної освіти (ЗДО) є важливою умовою для формування всебічно розвиненої особистості дитини. В умовах сучасних соціокультурних, технологічних та освітніх змін постає низка актуальних проблем і викликів, що впливають на специфіку як його організації, так і функціонування. Розглянемо, згідно логіки дослідження, сутність і зміст освітнього середовища ЗДО.

Найперше зауважимо, що термін «середовище» розглядається у різних наукових сферах. Відповідно, Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує середовище у трьох значеннях – «речовини, тіла, що заповнюють який-небудь простір і мають певні властивості; сфера; сукупність природних умов, у яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму; соціально-побутові умови життя людини; оточення [2, с.1309].

Освітнє середовище, як вважає А.Залізняк, – це «сукупність природних, фізичних та соціальних суб'єктів, які впливають на формування дитини, на її творчий та особистісний розвиток, що сприяють становленню між суб'єктних взаємодій та особистісно орієнтованих педагогічних комунікацій в освітньому процесі, забезпечуються умови комфортної життєдіяльності» [4]. Погоджуємося з авторкою, що освітнім середовищем закладу дошкільної освіти стає тільки тоді, коли виконує свої основні навчальні, виховні та розвивальні завдання. Воно є і найвпливовішим стихійним засобом виховання і навчання, у якому відбувається соціалізація дитини дошкільного віку, і сукупністю всіх можливостей навчання, виховання і розвитку особистості [4]. До освітнього середовища А.Залізняк висувають такі вимоги: якість, розвиваючий характер, комфортність.

В.Маршицька під освітнім середовищем ЗДО розуміє «цілісний чинник психологічного та особистісного розвитку дитини, що відіграє визначальну роль у забезпеченні її потенціалу, реалізації вроджених програм, можливостей у самовизначенні та самоактуалізації» [5]. Підтримуємо думку авторки, що освітнім середовищем ЗДО стає «тільки тоді, коли виконує свої основні завдання: забезпечує розвиток дітей дошкільного віку, охорону та збереження їхнього здоров'я, необхідні умови у випадку інклюзивної освіти; здійснює корекцію недоліків розвитку; враховує особливості розвитку та саморозвитку» [5].

Автори poradnika для педагогів закладів дошкільної освіти «Середовище, що належить дітям» називають інклюзивне освітнє середовище «третім учителем» після батьків і педагогів та акцентують увагу на тому, що це не меблі, іграшки, обладнання, а це – «якість взаємодії між вихователем і дітьми, батьками, взаємодії між самими дітьми, те, наскільки освітнє середовище сприяє формуванню відповідних цінностей, почуття відповідальності, поваги до багатоманітності» [11, с.5]. Відповідно, завданнями добре організованого освітнього середовища є: «підтримка роботи педагога; заохочення до розвитку незалежності та компетентності дітей; збільшення ефективності роботи персоналу; сприяння залученню дітей до щоденних видів діяльності; зменшення проблем з поведінкою дітей; сприяння відповідній соціальній взаємодії між дітьми; забезпечення структурованості та передбачуваності» [11, с.8]. Компонентами освітнього середовища у групах дошкільного віку визначено: фізичне середовище (організація і дизайн групової кімнати, що охоплює центри діяльності, навчальні матеріали, іграшки, меблі); соціальне середовище (взаємодія, яка відбувається у дошкільній групі між дітьми, дітьми і педагогами, дітьми, педагогами і батьками); структурне середовище (час, послідовність, тривалість видів діяльності впродовж дня) [11, с.9].

Пріоритетними ключовими аспектами педагогічно керованого освітнього середовища ЗДО О.Кошіль називає: відповідність Базовому компоненту дошкільної освіти; урахування запитів батьків дитини; варіативність програм, форм і методів дошкільної освіти; усвідомленість учасниками освітнього процесу унікальності дитини, відкритість по відношенню до дитини. Відповідно, освітнє середовище ЗДО авторка визначає як «цілісний чинник психологічного та особистісного розвитку дитини, що відіграє визначальну роль у забезпеченні її потенціалу, реалізації природжених програм, можливостей у самовизначенні та самоактуалізації. Змістово-насичене, трансформуюче, поліфункціональне, варіативне, доступне, небезпечне утворення, що цілеспрямовано забезпечує повноцінну освіту і розвиток дітей дошкільного віку» [8, с.158].

Термін «розвивальне середовище» А.Залізник розуміє як «сукупність умов, які забезпечують різнобічний розвиток дітей та систему матеріальних об'єктів їхньої діяльності» [3]. Досліджуючи розвивальне освітнє середовище ЗДО авторка акцентує увагу на таких аспектах:

- створення в ЗДО повноцінного розвивального середовища та забезпечення відповідної позиції вихователя в організації діяльності дітей – провідний засіб реалізації завдань сучасного реформування освіти. Адже правильно організоване розвивальне середовище сприяє соціалізації дитини, впливає на всі аспекти її розвитку;

- розвивальне середовище включає: предметно-ігрове, природне, мовленнєве середовище та середовище власного «Я» дитини;

– важливим компонентом розвивального середовища, сприятливого для виникнення та розвитку самостійної дитячої діяльності, слід вважати також і соціальне оточення, наявне коло спілкування з дітьми та дорослими. Розвивальне середовище для дитини означає простір дитинства, простір широких можливостей, де створені максимальні умови для розвитку та саморозвитку дитини;

– основою розвивального середовища для становлення мовленнєвої особистості є забезпечення доброзичливої атмосфери, де б дитині надавалося право на мовленнєву активність, довіру, помилку та доброзичливе ставлення. Дитина може розвиватися як представник людства і як його рівноправний член лише під впливом мовлення людей, які її оточують;

– довірливі стосунки, особисті контакти з дорослими мають позитивний вплив на зміст і рівень позитивної діяльності дошкільників, оскільки так поступово закладаються базові якості особистості (самостійність, відповідальність, креативність, самовладання, справедливість, розсудливість, людяність тощо), необхідні для самовиявлення та самореалізації дитини у її вільному бутті [3].

Дослухаємось до порад дослідниці щодо дотримання певних принципів при створенні розвивального середовища у ЗДО. Це, насамперед такі: безпечність, урахування закономірностей розвитку дітей та їхніх вікових особливостей, раціональність, динамічність, активність, комфортність кожної дитини, позитивне емоційне навантаження; взаємодії; активності, самостійності й творчості; динамічності; вільного центрування; естетичності; зв'язку з реальним життям [3].

Розвивальне освітнє середовище, згідно з дослідженням І.Карабаєвої та Л.Терещенко, – це «комплексне утворення, яке включає три структурні компоненти: просторово-предметний (приміщення для занять, наявність сучасних мультимедійних засобів, продукції освітньо-розвивального спрямування); соціальний (характер взаємодії дітей і педагогів – суб'єкт-суб'єктний, врахування індивідуальних можливостей дітей, орієнтація на формування духовно-моральних цінностей в поведінці та діяльності); психодидактичний (зміст і методи навчання, обумовлені метою й завданням навчального процесу)» [5, с.96].

Компонентами розвивального освітнього середовища визначено: соціально-психологічний, предметно-змістовий, матеріально-технічний [5, с.96]. Науковці також виокремлюють три етапи, які у своєму розвитку проходить розвивальне освітнє середовище:

– становлення. Характеризується розробкою відповідної концепції й програми розвитку, формуванням необхідної документації, створенням органів управління, визначенням фінансових і матеріальних можливостей, пошуком додаткових джерел фінансування);

– функціонування. Створюються необхідні умови для плідного функціонування позначеного середовища, залучення до роботи найбільш підготовлених і творчих кадрів, батьків, які розуміють і підтримують концепцію розвитку цього середовища);

– удосконалювання. Здійснюється постійний пошук ефективних засобів його розвитку, проведення інноваційної дослідницької роботи, поширення додаткових освітніх послуг відповідно до потреб учасників педагогічного процесу) [5, с.97].

Поділяємо такі позиції науковців:

– якісна дошкільна освіта є синонімом інклюзивної освіти – освіти, яка передбачає участь в освітньому процесі усіх дітей і створює для цього відповідні можливості;

– сучасний ЗДО базується на демократичних цінностях та повазі до основних прав людини і створює умови для максимальної участі в освітньому процесі усіх дітей, у тому числі й дітей з особливими освітніми потребами;

– середовище має великий вплив на розвиток дитини в усіх сферах – фізичній, когнітивній, соціально-емоційній, розвитку мовлення та ін. Створюючи фізично і психологічно безпечне й стимулювальне середовище та забезпечуючи різноманітні ресурси, педагог сприяє розвитку і навчанню дітей через самостійне і групове дослідження, гру, взаємодію з іншими дітьми та дорослими [11, с.16].

О.Ковшар також зауважує, що на сучасному етапі розвитку освіти вагомим є визнання прав дитини з особливими освітніми потребами, її інтересів, потреб, надання допомоги у процесі соціалізації тощо. Відповідно, інклюзивне навчання в закладах дошкільної освіти вимагає створення спеціальних умов організації освітнього середовища, яке визначається дослідницею як «комплекс психолого-педагогічних та матеріально-технічних умов, що забезпечують інтеграцію життя дітей з ООП у закладі дошкільної освіти, фізичний, психологічний та розумовий розвиток дитини та сприяють подальшому становленню та соціалізації її особистості» [6, с.122]. Авторка переконана, що створення інклюзивного освітнього середовища є гнучкою й індивідуалізованою системою, що передбачає: пристосування фізичного середовища, відповідне навчально-методичне, матеріально-технічне забезпечення; підготовку педагогів, професійне співробітництво в інклюзивній групі (вихователі, асистенти вихователів, фахівці, батьки); позитивний клімат у груповому середовищі (вихователі, діти, батьки); адаптацію та оптимізацію методів та змісту навчання, індивідуальної програми дитини з ООП; забезпечення медико-соціального, психолого-педагогічного та наукового супроводу; створення освітніх програм, навчально-методичного забезпечення тощо [6, с.125]. Солідарні з О.Ковшар у тому, що «користь перебування дитини з освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі

незаперечна: адаптація до життя в суспільстві, можливість позбутися почуття ізолюваності, зникнення соціальних бар'єрів та інтеграції в соціум, відчуття прийняття та визнання в дитячому колективі. Така взаємодія дітей з ООП та здоровими однолітками сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку» [6, с.125].

Інклюзивне освітнє середовище Т.Атрощенко та Т.Бондар визначають як «вид освітнього середовища, яке забезпечує всім суб'єктам освітнього процесу можливості для ефективного саморозвитку в умовах закладу освіти» [1, с.198]. У структурі інклюзивного освітнього середовища науковцями виокремлено такі компоненти: просторово-предметний компонент (матеріальні можливості закладу освіти – доступна (безперешкодна) архітектурно-просторова організація); забезпеченість сучасними технічними засобами й системами, відповідно до освітніх потреб дітей; змістово-методичний компонент (адаптований індивідуальний маршрут навчання й розвитку дитини, варіативність і гнучкість освітньо-виховних методик, форм і засобів); комунікативно-організаційний компонент (психологічна й професійна готовність педагогів до роботи в змішаній (інклюзивній) групі, сприятливий психологічний клімат у колективі, управління командною діяльністю фахівців [1, с.198].

У збройних конфліктах питання збереження закладів освіти як безпечного простору є надзвичайно гострим. Відповідно, Кабінетом Міністрів України ухвалено Концепцію безпеки закладів освіти, метою якої є створення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти, організація безпечного освітнього середовища [10]. Забезпечення виконання завдань та заходів, передбачених Концепцією, допоможе убезпечити учасників освітнього процесу від непередбачуваних подій, спричинених військовою агресією російської федерації проти України, а також надасть можливість безперешкодної реалізації права на освіту та належні, безпечні і здорові умови навчання та викладання [10].

Як слушно зауважують Т.Цюман та Н.Бойчук, у сучасних швидкозмінних умовах освітнє середовище закладу освіти не є ізолюваним від зовнішніх і внутрішніх факторів, їх впливу, які можуть мати як позитивний результат, так і містити загрози, небезпеки та ризики, які можуть сприяти деструктивним змінам у ньому. Для протидії таким змінам, необхідно, щоб освітнє середовище закладу освіти було захищеним, безпечним [12, с.9]. Н.Вікторчук розглядає безпечне освітнє середовище освітньої установи як «сукупність умов, які сприяють запобіганню та превенції фізичних, психологічних, інформаційних, соціальних, матеріальних загроз всіх суб'єктів освітнього процесу, захищаючи їх від негативних впливів та сприяючи їх розвитку» [3, с.45]. Цінними для нашого дослідження вважаємо виокремлені

авторкою компоненти, які складають основу поняття «безпека освітнього середовища закладу дошкільної освіти»:

- фізична безпека (приміщення для занять та допоміжних функцій, будинок загалом, прилегла територія тощо);
- психологічна безпека (зміст та методи навчання, зумовлені психологічними цілями побудови освітнього процесу);
- соціальна безпека (взаємовідносин всіх суб'єктів освітньої діяльності (учнів, педагогів, батьків, адміністраторів та ін.) [3, с.45].

Обґрунтовуючи фізичний компонент безпеки освітнього середовища Н.Вікторчук наголошує на тому, що безпека дітей та вчителів має бути на першому місці, так як без цього не може відбуватися навчання; під час війни у ЗДО має організовуватися безпечний фізичний простір для перебування всіх учасників освітнього процесу (безпека обладнання, пересування, план евакуації, спеціальне навчання, безпечні локації та укриття тощо) [3, с.46]. Щодо психологічного компоненту, то його провідним індикатором є емоційне благополуччя дитини. Саме тому психологічна безпека трактується як «такий стан, коли забезпечено успішний психічний розвиток дитини» [3, с.46]. У межах соціального компоненту безпеки авторка рекомендує: заохочення виявів дружби, емпатії та взаємної підтримки; баланс між підтримкою безпечного та вільного середовища для самовираження та дотриманням правил усіма учасниками, які б перешкоджали розпалюванню ворожнечі або ненависті під час занять; відповідальність педагогічних працівників за регулювання дитячих взаємин та інші [3, с.48].

Безпечне освітнє середовище науковці розуміють як «стан освітнього середовища, для якого властиві комфортні взаємини всіх учасників освітнього процесу, дотримано всі необхідні норми безпеки кожного з них, відсутні прояви насильства та небезпек» [12, с.10]; а чинниками впливу на нього визнають:

- якість міжособистісних відносин – позитивні фактори (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність); негативні фактори (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність);
- захищеність в освітньому середовищі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього простору;
- комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів та домінуючих переживань у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу.
- задоволеність освітнім середовищем – задоволення базових потреб дитини (у допомозі та підтримці; збереженні та підвищенні її самооцінки; пізнанні та діяльності; розвитку здібностей і можливостей) [12, с.10-11].

Автори методичного посібника «Кодекс безпечного освітнього середовища» виокремлюють такі принципи безпечного освітнього середовища:

– домінування життя людини як головної цінності, що визначає модель мінімальної (необхідної) безпеки, максимально усуває ризики, що загрожують життю як дітей, так і дорослих;

– регіональної специфіки (передбачає під час організації системи безпеки освітнього середовища школи облік небезпек і можливих надзвичайних ситуацій конкретного регіону (міста, області, району);

– комплексності оцінки небезпек (ризиків), що задає методику оцінки різних педагогічних (освітніх) ризиків (зовнішніх і внутрішніх) на основі комплексного, системно-синергетичного підходів;

– міні-макса, що визначає досягнення максимального ефекту безпеки при наявності мінімуму ресурсного забезпечення;

– максимальної ефективності управління системою заходів і створених педагогічних умов, спрямованих на забезпечення максимальної безпеки освітнього середовища і школи, як соціального інституту в цілому [12, с.12].

О.Косенчук та О.Стягунова, досліджуючи безпеку освітнього простору закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану стверджують, що «безпечний освітній простір закладу дошкільної освіти – це «сукупність умов, що запобігають будь яким видам фізичної, психологічної, інформаційної, соціальної, моральної, матеріальної небезпеки всіх учасників освітнього процесу, забезпечують захищеність від негативних впливів та створюють комфортність для життя і розвитку особистості» [7, с.93]. Відповідно, поняття «безпека в освітньому просторі ЗДО» включає в себе психологічний, фізичний та інформаційний компоненти, а основними умовами її організації автори називають: передбачення небезпеки (уміння розпізнавати небезпечні ситуації, передбачати наслідки своїх дій, оцінювати ризики); запобігання небезпеці (уміння діяти так, щоб не потрапляти і не створювати небезпеки, вживання запобіжних заходів (встановлення охоронної сигналізації, проведення необхідних навчань і тренування тощо); автоматизм дій у разі небезпеки (фізична і психологічна готовність діяти у небезпечній ситуації, що дозволяє не розгубитися; знання основного алгоритму дій при різних ситуаціях; уміння взаємодіяти з рятувальними службами та правильно використовувати рятувальне спорядження та обладнання; уміння надавати допомогу собі та іншим) [7, с.93].

Надвагомими є для нас рекомендації О.Косенчук та О.Стягунової звернути увагу при організації безпечного освітнього простору в дитячих садках України на такі аспекти, як: «готовність педагогічних колективів і персоналу завжди швидко діяти та реагувати. Потрібно постійно бути готовими, мати оснащене укриття, знати план евакуації та системи оповіщення про небезпеку; знання педагогічних колективів і персоналу плану дій в екстремальних ситуаціях. Треба знати, як діяти в ситуаціях відсутності електрики, зв'язку та опалення. Цей план має бути розроблений

разом з місцевою громадою; знання педагогічних колективів і персоналу про порядок надання допомоги собі та іншим. Потрібно знати, як надати домедичну та психологічну допомогу дитині або дорослому. Мати чіткий алгоритм дій. Розробити та впровадити в практику спеціальні інструктажі та тренінги для різних категорій персоналу, дітей та батьків» [7, с.95]. Автори наголошують на першочерговій необхідності безпечних локацій в ЗДО – «окремих приміщень в будівлі та на території закладу, які можуть захистити від наслідків різного виду фізичних небезпек (уламків скла, цегли тощо) учасників освітнього процесу, якщо через безпосередню загрозу життю і здоров'ю в них відсутня можливість дістатися до укриття» [7, с.97].

Висновки. Сьогодення доводить, що сучасне освітнє середовище ЗДО має бути не лише безпечним та комфортним, а й інноваційним, інклюзивним, гнучким до змін, спрямованим на підтримку самостійності, ініціативності та творчості дітей раннього та дошкільного віку. Сучасними векторами досліджуваної проблеми, на наш погляд, є: соціокультурні трансформації в суспільстві (посилення міграційних процесів і відповідно, зростання кількості багатонаціональних колективів ЗДО, зміна моделей сім'ї та ін.); освітні інновації та реформи (упровадження компетентнісного підходу згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти, диджиталізація та цифровізація, перехід на особистісно орієнтоване навчання, акцент на партнерській моделі взаємодії учасників освітнього процесу ЗДО та ін.); інклюзія (збільшення контингенту дітей з особливими освітніми потребами, інтеграція їх в освітній процес ЗДО та ін.); військовий стан (необхідність створення укриттів та адаптованих навчальних приміщень; психоемоційна нестабільність дітей і дорослих, що породжує потребу у психологічному супроводі; запровадження алгоритмів безпеки в освітній процес. Переконані, що вирішення окреслених проблем вимагає комплексного підходу: підвищення кваліфікації педагогів, оновлення матеріальної бази, розширення партнерських зв'язків із сім'ями та громадою, а також формування політики підтримки інклюзивного та безпечного середовища.

Література:

1. Атрощенко Т., Бондар Т. Наукові підходи до створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища в початковій школі. Актуальні питання гуманітарних наук, 2021. Вип.36. Том 1. С.195-200.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Вікторчук Н.В. Безпечне освітнє середовище в закладах дошкільної освіти. Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки, 2023. Випуск 17. С.43-50.
4. Залізник А. Розвивальне освітнє середовище закладу дошкільної освіти. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/15161/2/Залізник_колект%20монографія_Розвивальне%20освітнє%20%20середовище%20ЗДО.pdf

5. Карабаєва І. І., Терещенко Л. А. Розвивальне освітнє середовище ЗДО: основні компоненти, етапи формування та критерії його оцінювання URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v4/i16/9.pdf>

6. Ковшар О. В. Створення інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу дошкільної освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 2019. Вип. 67. С.122-126.

7. Косенчук О.Г., Стягунова О.О. Безпека освітнього простору закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану. Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2023. №1(105). С.90-101.

8. Кошіль О. Освітнє середовище дошкільного навчального закладу: генеза та сутнісний зміст поняття. Освітологічний дискурс, 2017, № 3-4 (18-19). С.150-162.

9. Маршицька В.В. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: сутність поняття. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/275581553.pdf>

10. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти. Розпорядження Кабміну України №301-р від 7.04.2023. р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-p#Text>

11. Середовище, що належить дітям: poradnik dla pedagogiv zakladiv doshkilnoi osvity / uporyad.: Н.Софій, Ю.Найда; за заг. ред. В.В.Засенка. Київ, 2019. 68 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4726/file>

12. Цюман Т.П., Бойчук Н.І. Кодекс безпечного освітнього середовища. Метод. посіб. К., 2018. 56 с.

References:

1. Atroshchenko, T., Bondar, T. (2021). Naukovi pidkhody do stvorennia spriyatlyvoho inkluzyvnoho osvitnoho seredovyscha v pochatkovii shkoli [Scientific approaches to creating a favorable inclusive educational environment in primary school]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk - Current issues of the humanities, 1, 195-200 [in Ukrainian].

2. Busel, V.T. (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) [The Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language (with additions and additions)]. K.; Irpin: VTF «Perun», 1728 p. [in Ukrainian].

3. Viktorchuk, N.V. (2023). Bezpechne osvitnie seredovyshe v zakladakh doshkilnoi osvity [Safe educational environment in preschool educational institutions]. Naukovyi visnyk Kremenetskoï oblasnoï humanitarno-pedahohichnoï akademii im. Tarasa Shevchenka - Scientific Bulletin of the Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko, 17, 43-50 [in Ukrainian].

4. Zaliznyak, A. Rozvyvalne osvitnie seredovyshe zakladu doshkilnoi osvity [Developmental educational environment of a preschool educational institution]. Retrieved from: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/15161/2/Залізник_колект%20монографія_Розвивальне%20освітнє%20%20середовище%20ЗДО.pdf [in Ukrainian].

5. Karabaeva, I. I., Tereshchenko, L. A. Rozvyvalne osvitnie seredovyshe ZDO: osnovni komponenty, etapy formuvannia ta kryterii yoho otsiniuvannia [Developing educational environment of the ZDO: main components, stages of formation and criteria for its evaluation]. Retrieved from: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v4/i16/9.pdf> [in Ukrainian].

6. Kovshar, O. V. (2019). Stvorennia inkluzyvnoho osvitnoho seredovyscha dla ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh suchasnoho zakladu doshkilnoi osvity [Creating an inclusive educational environment for children with special educational needs in a modern preschool educational institution]. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova - Scientific Journal of the NPU named after M. P. Dragomanov, 67, 122-126 [in Ukrainian].

7. Kosenchuk, O.G., Styagunova, O.O. (2023). Bezpeka osvitnoho prostoru zakladiv doshkilnoi osvity v umovakh voiennoho stanu [Security of the educational space of preschool educational institutions under martial law]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka* - Spirituality of the individual: methodology, theory and practice, 1(105), 90-101 [in Ukrainian].

8. Koshil, O. (2017). Osvitnie seredovyshche doshkilnoho navchalnoho zakladu: geneza ta сутнісні зміст поняття [Educational environment of a preschool educational institution: genesis and essential content of the concept]. *Osvitlohichnyi dyskurs* - Educational discourse, 3-4 (18-19), 150-162 [in Ukrainian].

9. Marshytska, V.V. Osvitnie seredovyshche zakladu doshkilnoi osvity: сутність поняття [Educational environment of a preschool educational institution: the essence of the concept]. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/275581553.pdf> [in Ukrainian].

10. Pro skhvalennia Kontseptsii bezpeky zakladiv osvity [On approval of the Concept of Security of Educational Institutions]. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 301-r dated 04/07/2023. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-p#Text> [in Ukrainian].

11. Zasenka, V.V. (2019). Seredovyshche, shcho належить дітям: poradnyk dlia pedahohiv zakladiv doshkilnoi osvity [The environment that belongs to children: a guide for teachers of preschool educational institutions]. Kyiv, 68 p. Retrieved from: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4726/file> [in Ukrainian].

12. Tsyuman, T.P., Boychuk, N.I. (2018). Kodeks bezpechnoho osvitnoho seredovyshcha [Code of a safe educational environment]. K., 56 p. [in Ukrainian].

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>